

SLUŽBENICI ZADARSKOGA VELIKOGA SUDBENOGA DVORA GRAĐANSKIH SPOROVA IZ DRUGE POLOVICE 14. STOLJEĆA

Tomislav POPIĆ

Odjel za povijest, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Znanstveno-učilišni kampus Borongaj, Borongajska
83d, 10 000 Zagreb, Hrvatska
e-mail: tpopic@hrstud.hr

SAŽETAK

Cilj je rada predstaviti ustrojstvo zadarskoga Velikoga sudbenoga dvora za građanske sporove (Curia maior ciuiliium) u drugoj polovici 14. stoljeća te djelokrug poslova njegovih službenika koji su posredovali u rješavanju parnica Zadrana i stanovnika zadarskoga kotara. Analiza sačuvanih zapisnika toga suda pokazuje da se u njegovu djelovanju jasno uočavaju dvije skupine službenika. Suci Velikoga sudbenoga dvora za građanske sporove birali su se isključivo za djelovanje u sklopu toga sudišta, dok su drugi službenici – tribuni, egzaminatori i gradski glasnici – djelovali u sklopu općega sustava lokalne uprave i poslove iz svoga djelokruga obavljali za sve gradske sudove istodobno.

Ključne riječi: Curia maior ciuiliium, Zadar, srednji vijek, suci, tribuni, egzaminatori, gradski glasnici

GLI UFFICIALI DEL TRIBUNALE PER LE CAUSE CIVILI DI ZARA DALLA SECONDA METÀ DEL TRECENTO

SINTESI

L'articolo presenta la struttura del Tribunale per le cause civili (Curia maior ciuiliium) di Zara dalla seconda metà del Trecento e l'attività dei suoi ufficiali come mediatori nella soluzione delle controversie. Gli atti di questo tribunale rappresentano due gruppi di ufficiali giudiziari. I giudici del Tribunale per le cause civili venivano eletti soltanto come ufficiali di questo tribunale, mentre gli altri ufficiali – gli esaminatori, i tribuni e gli araldi – agivano come parte della amministrazione generale del sistema di governo locale e lavoravano per tutti i tribunali della città contemporaneamente.

Parole chiave: Curia maior ciuiliium, Zara, Medioevo, giudice, esaminatore, tribuno, araldo

Zadarsko sudstvo je barem od početka 14. stoljeća uređeno kroz opći sustav uprave iz kojega se granaju pojedini sudovi s manje ili više definiranim ovlastima. Jedan od takvih sudova bio je i Veliki sudbeni dvor za građanske sporove (*Curia maior civilium*, dalje: CMC). Djelatnost ovoga suda uspostavljena je početkom 1361. godine kada završava proces konsolidacije vlasti u Zadru na temeljima Zadarskoga mira (Popić, 2011a, 50–55; Popić, 2011b, 323–325). Te godine u Zadru dolazi do razdvajanja građanskoga i kaznenoga sudstva koje će se održati do 1409. godine kada Venecija ponovno unosi određene promjene (Popić, 2012, 52–56). Razdvajanje građanskoga i kaznenoga sudstva u Zadru početkom 1361. godine obavljeno je pod okriljem jedne ustanove – Velikoga sudbenoga dvora (*Curia maior*) – u sklopu koje su djelovali i suci za kaznene predmete (knez i rektori) i suci za građanske sporove. Veliki sudbeni dvor za građanske sporove bio je, dakle, ogranak Velikoga sudbenoga dvora i imao je vlastite suce (*iudices ad civilia*) i notara (notarius ad civilia). Budući da sam o notarima zadarskih sudova već pisao u dva navrata (Popić, 2011b, 329–333; Popić, 2011c, 148–154), ovdje ću se uz suce fokusirati na druge zadarske sudske službenike iz druge polovice 14. stoljeća. Za razliku od sudaca i notara ti sudski službenici su poslove iz svoga djelokruga obavljali za sve gradske sudove istodobno, tj. u okviru opće gradske uprave. Radi se o egzaminatorima koji su u sudstvu općenito imali više zadaća, zatim tribunima koji su u prvom redu izvršavali presude te gradskim glasniciima koji su bili zaduženi za uručivanje i proglašavanje poziva i obavijesti.

SUCI

Suce svih zadarskih sudova, pa tako i CMC, biralo je Veliko vijeće na mandat od šest mjeseci. Iznimku predstavljaju jedino zadarski rektori koji su u sklopu vlastitoga Sudbenoga dvora (*Curia dominorum rectorum*) rješavali određene građanske sporove i sve kaznene predmete jer su se oni birali svaka tri mjeseca. Postupak izbora sudaca u zadarskom Velikom vijeću nije poznat i vjerojatno je bio uređen danas nepoznatim kapitulantom zadarskih vijeća (Popić, 2012, 52). Zadarski statut iz 1305. godine propisao je samo da članovi uže obitelji nisu smjeli pristupiti biranju svoje rodbine na određene funkcije, uključujući i funkciju suca, pa su oni prilikom glasovanja morali napustiti dvoranu u kojoj se glasovalo (ZS, lib. I, cap. IV-V), te da se ista osoba mogla ponovno birati za suca nakon tri izmjene, tj. nakon jedne i pol godine od završetka obavljanja te iste funkcije suca (ZS, lib. II, cap. II). Kasnijom reformacijom od 27. svibnja 1310. godine posljednja je odredba izmijenjena, pa se sudac mogao ponovno birati nakon godinu dana od isteka službe suca (ZS, lib. II, cap. II).

Uobičajena praksa bila je da svakim gradskim sudom predsjedavaju tri suca. U mandatu jednoga sudskega vijeća pojedini suci mogli su se zamijeniti novim sucima pri čemu se u sudskim zapisnicima nikada ne navode razlozi jer notarima takvi podaci nisu bili važni. Razlozi postavljanju novoga suca ili više njih mogli su biti bolest ili obveze zbog kojih je sudac duže vrijeme bio spriječen obavljati povjerenu mu sudsku funkciju. U takvim situacijama Veliko je vijeće biralo novoga suca koji bi trajno zamijenio staroga. Primjerice, u prosincu 1387. i siječnju 1388. godine suci CMC bili su Madije de Fanfogna, Krešo pokojnoga Grgura de Zadulinis i Šimun de Rosa (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 106r,

112v). No, u travnju 1388. godine uz Madija i Krešu kao sudac se umjesto Šimuna javlja Jakov de Fera što znači da je u međuvremenu Šimun zamijenjen (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 112v). Mandat novoizabranoga suca u ovakvim situacijama nije trajao punih šest mjeseci, nego samo do isteka mandata zamijenjenoga suca kada su se u Velikom vijeću ponovno birala sva tri suca na puni mandat.

Osim trajnih postojale su i privremene zamjene, odnosno izuzeća sudaca iz pojedinih sudskih sporova. Razloge privremenom izuzimanju sudaca djelomično je regulirao Zadarski statut, a njihova opširnija primjena zrcali se u sudskoj praksi. Statut je tako propisao izuzeće sudaca u slučaju srodstva s procesnom strankom i njezinim punomoćnikom, za slučaj da je sudac bio pozvan svjedočiti u nekom sporu, u slučaju da se tužba odnosi na njega osobno te u slučaju da je sam ili netko od njegove rodbine u postupku sudjelovao kao odvjetnik (ZS, lib. I, cap. VI; lib. II, cap. I, III, LIX; R 85). U svim slučajevima radi se, dakle, o sukobu interesa koji je mogao ugroziti regularnost sudskoga postupka jer se predmnijevalo da suci u takvim situacijama neće biti nepristrani. Sve statutarne odredbe o isključivanju sudaca u sukobu interesa nalaze svoju stvarnu primjenu u sudskoj praksi. Primjerice, u parnici koju je Grgur pokojnoga Damjana de Nassis pokrenuo protiv Šimuna pokojnoga Nikole de Begna 17. travnja 1383. godine, sudski notar na margini je dopisao više bilješki o izuzeću suca Ivana de Nassis, koji je očito bio u srodstvu s tužiteljem Grgurom, te izuzeću suca Kože de Begna koji je bio u srodstvu s tuženikom Šimunom (DAZd, CMC, II, 7, fol. 16r-16v). U presudi od 31. kolovoza 1388. godine navodi se da je sudac Petar Ljubavac bio izuzet iz sudskoga postupka jer je u njemu sudjelovao kao svjedok (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 83v). Ursa, kći Damjana i Agnezine, pokrenula je 1. prosinca 1402. godine parnicu protiv oporučnih izvršitelja svoga muža Nikole Tolimero-va de Spingarolo tražeći povrat miraza u iznosu od 112 zlatnih dukata i 350 libri malih mletačkih denara (DAZd, CMC, III, 2, fol. 148r). Jedan od oporučnih izvršitelja bio je i Blaž de Soppe koji je istodobno s pokretanjem parnice djelovao kao sudac CMC pa je zbog toga izuzet iz postupka. I na kraju, prilikom svođenja presude od 18. siječnja 1393. godine u pisani oblik sudski notar je između ostaloga pribilježio da je sudac Juraj de Georgiis izuzet iz spora jer je u parnici bio odvjetnik jedne procesne stranke (DAZd, CMC, V, 10, fol. 115r).

U sudskoj praksi zabilježen je još jedan slučaj izuzeća sudaca u sukobu interesa koji nije bio reguliran statutom. Naime, u parnici od 21. veljače 1399. godine između zlatara Emerika s jedne te roditelja njegova šegrt Kuzme s druge strane, odvjetnik tužitelja Damjan de Begna zatražio je izuzeće suca Kože de Begna. Svoj zahtjev Damjan je obrazložio tvrdnjom da Koža ne može suditi u toj parnici jer je bio zastupnik samostana sv. Demetrija iz Zadra, a Kuzmini roditelji bili su kmetovi toga samostana (DAZd, CMC, III, 2, fol. 20v). No, bez obzira je li izuzeće sudaca bilo regulirano statutom ili ne, zamjetan je obrazac po kojem se oni udaljavaju iz postupka ako su u sukobu interesa po bilo kojoj osnovi.

Po izuzeću sudaca u sukobu interesa postupak se mogao nastaviti na dva načina. U prvom slučaju, koji je u sačuvanim zapisnicima češći i koji je bio reguliran statutom, suce u sukobu interesa zamjenjivali su egzaminatori. Budući da će o tome još biti govora, dovoljno je ovdje pripomenuti kako je u sudskoj praksi zabilježen i slučaj iz kojega se vidi da suca u sukobu interesa nije zamijenio nitko i da su preostala dva suca vodila postupak

do kraja. Primjerice, 11. ožujka 1393. godine donesena je presuda o 40 zlatnih dukata koje je suknar Petar pokojnoga Andrije iz Zadra pozajmio trgovcu Antunu pokojnoga Alegreta iz Zadra. Presudu su donijeli suci Teobald de Nassis i Juraj de Georgiis u odsutnosti trećega suca Žuvola de Gallo (DAZd, CMC, V, 10, fol. 108r). Ovakve situacije rijetke su u sačuvanim sudskim zapisnicima pa je teško razaznati postoji li obrazac po kojem se pojavljuju i kakav je postupak trebalo slijediti kada se dva suca ne bi mogla složiti oko presude. Svemu tome valja pridodati da ponekad ni izabrani egzaminatori koji su zamjenjivali suce nisu sudjelovali u postupku. Primjerice, presudu od 24. travnja 1387. godine donijeli su suci Grgur de Nassis i Nikola de Matafaris. Trećega suca Andriju pokojnoga Kreše de Grisogonis u postupku je zamijenio egzaminator Andrija de Cessamis koji po notarevu zapisu nije prisustvovao donošenju presude (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 98v²).

Suci su odluke donosili većinom glasova, a ne jednoglasno. Tako su u parnici od 25. siječnja 1370. godine suci Ivan de Varicassis, Vid de Zadulinis i Mihovil de Sloradis dali odvjetniku tuženice rok od tri dana da se upozna sa slučajem. Budući da je do sljedećega ročišta prošlo gotovo mjesec dana, odvjetnik je za istu stvar dobio novu odgodu, pri čemu se sudac Mihovil de Sloradis nije složio s odlukom svojih kolega držeći odvjetnikov postupak odugovlačenjem (DAZd, CMC, IV, 5, fol. 19r). Slično, 30. kolovoza 1393. godine riješena je parnica kojom je trgovac Lipparello pokojnoga Jurja iz Ancone, punomoćnik svoje žene Klare, tražio od Klarina bivšega svekra Venturina 400 zlatnih dukata kao njezin miraz iz braka s Venturinovim sinom Julijanom. Suci Benedikt de Gallo, Blaž de Soppe i Petar de Nassis donijeli su presudu u korist tužitelja kojem je uz tražbinu trebala biti isplaćena i kazna četvrtine. No, sudac Petar de Nassis usprotivio se dijelu presude koji se odnosio na rečenu kaznu smatrajući da ju tuženik ipak ne bi trebao platiti (DAZd, CMC, V, 10, fol. 220v). Iako su imali pravo na vlastito mišljenje, suci nisu mogli izbjeći glasovanje o presudi. Suci koji su se dvumili imali su rok od osam dana za donošenje presude jer su u protivnom bili smijenjeni i više nikad nisu mogli obavljati funkciju suca (ZS, lib. II, cap. IV, V).

Ovlasti i dužnosti sudaca CMC bile su regulirane Kapitulatom sudaca CMC (*Capitulare dominorum iudicum civilium*) koji nažalost nije sačuvan (Popić, 2012, 48–51, 57–67). Međutim, sudska praksa i pojedine odredbe ovoga kapitulara koje se posredno otkrivaju iz novih uredbi zadarskoga kneza nakon 1409. godine pokazuju da je uloga sudaca CMC u rješavanju sporova općenito bila pasivna. To znači da suci nisu aktivno sudjelovali u postupku kroz traganje za svjedocima i dokaznim materijalom. Uloga sudaca svodila se isključivo na praćenje regularnosti postupka, primjenu normi procesnoga prava kroz utvrđivanje rokova i procesne sposobnosti, ispitivanje svjedoka koje imenuju procesne stranke, preuzimanje dokumenata i drugoga dokaznoga materijala koji prikupljaju stranke te izdavanje naloga sudskim službenicima na zahtjev procesnih stranaka. Suci tako uopće ne utječu na odluke procesnih stranaka, primjerice o tome koga će pozvati za svjedoke, koje će dokumente podnijeti sudu kao dokaze, hoće li zatražiti proglašenje ogluhe, provedbu očevida i slično. Na taj način sud se ograđuje od nepovoljnoga ishoda za jednu procesnu stranku i svu krivnju prebacuje na procesne stranke koje su aktivno sudjelovale u postupku i same donosile odluke o tome što će, kada i na koji način napraviti (Popić, 2011a, 100–107).

Osobe koje su nakon Zadarskoga mira obnašale funkciju sudaca CMC mogu se svrstati u dvije kategorije. Najčešće su to pripadnici zadarskoga patricijata kojem obnašanje funkcija u sudskoj vlasti nije donosilo znatniju materijalnu korist. Lokalna elita doživljavala je to kao iskazivanje političkih ovlasti patricijata u okviru zajednice te vlastitoga društvenoga statusa. U tom pogledu postavlja se pitanje koliko su oni bili predani obnašanju sudskih funkcija, tj. jesu li ih obnašali zato što su htjeli ili zato što su morali. Zbog naravi sačuvanih izvora na to je pitanje teško dati zadovoljavajući odgovor, ali ako se kao indikator uzme učestalost javljanja pojedinih osoba na funkciji suca zadarske CMC, onda bi zaključak išao u prilog druge tvrdnje. Naime, u sačuvanim sudskim spisima jedna se osoba rijetko javlja na funkciji suca CMC u više od dva mandata. Iznimka je, primjerice, Damjan de Begna koji je na funkciji suca CMC odradio barem četiri mandata (1374., 1387., 1395. i 1398. godine) i koji je osim toga u parnicama često nastupao kao odvjetnik, što bi moglo značiti da je u tome pronalazio određeni osobni interes. Slično je i s Ivanom pokojnoga Nikole de Viticor koji se u sačuvanim sudskim spisima kao sudac CMC javlja u pet mandata (1382., 1383., 1393., 1395. i 1398. godine). Međutim, izuzimajući još nekolicinu zadarskih patricija koji su funkciju suca CMC obnašali kroz tri ili više mandata, velika većina osoba na toj je funkciji odradila samo jedan ili dva mandata.

Pokoje zrnce u prilog teze da su pripadnici lokalne elite u sudskoj vlasti sudjelovali zato što su na taj način legitimirali svoju poziciju nositelja vlasti, a ne zato što su to htjeli, baca i jedan zanimljiv slučaj iz 1390. godine. Primjer doduše ne potječe sa zadarskoga, nego s trogirskoga sudbenoga dvora, ali iz njega bi se ipak mogao očitati svojevrsni obrazac djelovanja sudaca. Sam slučaj zabilježen je u okviru jedne kaptolske isprave sastavljene u Splitu 20. ožujka 1390. godine (KAS, 64, fol. 70r-71r), a osim što progovara o sudskoj praksi zanimljiv je i stoga što zrcali ono što je na sudbenom dvoru stvarno izgovoreno bez notareva upliva u iskaz.¹ Nekoliko dana prije sastavljanja ove isprave pred Splitskim se kaptolom pojavio plemeniti splitski građanin Dujam pokojnoga Jeremije Ivanova de Cuchiulis kao punomoćnik Dobre, kćeri pokojnoga postolara Raška iz Splita i žene postolara Ratka iz Splita koja je prije njega bila udana za pokojnoga Bertana Čes iz Trogira, te kao punomoćnik Dobrine i Bertanove kćeri Radule koja je bila udana za trgovca Ivana pokojnoga Jeremije Ivanova iz Splita, tj. za Dujmova brata. Dujam je u Dobrino i Radulino ime tražio od Splitskoga kaptola da mu dodijeli jednoga kanonika koji će s njim otputovati u Trogir i svjedočiti zbivanjima u vezi sa sudskim pozivom koji je trogirski sudbeni dvor po općinskom glasniku uputio rečenoj Dobri i Raduli. U samoj kaptolskoj ispravi ne navode se razlozi zbog kojih su Dobra i Radula pozvane na trogirski sud, ali se navodi kako je Dobra na sud pozvana u svojstvu Bertanove oporučne izvršiteljice, a Radula kao njegova nasljednica. Splitski kaptol je na ovaj Dujmov zahtjev svjedokom imenovao splitskoga kanonika Ivana pokojnoga Jurja iz Šibenika koji je potom zajedno s Dujmom otputovao u Trogir. Po povratku iz Trogira Ivan je kaptolu podnio izvještaj u kojem navodi da su on i Dujam pristigli u Trogir 18. ožujka 1390. godine i da je Dujam smjesta otišao u općinsku palaču gdje je zatekao kneževa zamjenika (vikara) Nikolu iz Riminija i gradske suce Nikolu Jakovljeva i Bivca Grgurova. Pred njima je

1 Na ovaj dokument uputio me prof. dr. sc. Mladen Ančić kojem ovom prigodom na tome zahvaljujem.

Dujam podastro ispravu kojom se imenuje Dobrinim i Radulinim punomoćnikom, zajedno s preporučnim pismom splitske općine kojim se jamči autentičnost te isprave te još jednim pismom splitske općine koje je bilo upućeno trogirskim vlastima. Pred vikarom i sucima sve je te dokumente pročitao trogirski notar Vilim Franjin de Dobrolino iz grada Belluna u sjevernoj Italiji. Po izvještaju kanonika Ivana kaptolska isprava potom navodi da su nakon iščitavanja ovih dokumenata suci Nikola i Bivce jednostavno napustili palaču gdje je ostao samo rečeni vikar s notarom. Dujam je potom od vikara zatražio da mu odgovori zašto su Dobra i Radula pozvane pred trogirski sudbeni dvor na što mu vikar nije ponudio nikakav konkretan odgovor. Osim toga vikar mu je rekao, a kaptolski pisar po Ivanovu izvještaju i koristeći upravni govor u ispravu unio kako on sam bez sudaca ne može ništa napraviti (*scias ser Duyme quod solus et sine iudicibus nichil possum facere*). Sukladno tome Dujam je od vikara zatražio da pozove suce i sazove sudbeni dvor, na što mu je vikar odgovorio da ih pozove i okupi sam ako mu je potrebno (*si tibi necesse est congrega tumet eos et voca*). Dujam je na to odgovorio kako nije na njemu da poziva i okuplja suce, jer se na njegov poziv neće odazvati, nego na vikaru koji je glava grada Trogira i njegove vlasti (*mea non est congregare eos et vocare quia ad meam vocationem non venient nec congregabuntur, sed tua est qui es caput regiminis et ciuitatis*). Vikar je na to Dujmu rekao kako zasigurno zna da za sada ni na njegov poziv neće doći (*scias pro certo quia (!) nec pro nunc ad uocationem meam venient*), na što ga je Dujam upitao zašto je to tako (*cur hoc est*). Vikar mu je konačno odgovorio kako sam ništa ne može učiniti (*ego solus nichil possum facere*), nakon čega je Dujam po iskazu kanonika Ivana odmah pred vikarom usmeno izrazio protest zbog sve štete i svih troškova koje bi Dobra, Radula ili sam Dujam mogli imati u vezi s tim sudskim pozivom. Osim toga Dujam je od notara Vilima zatražio da o njegovu pravodobnom dolasku pred trogirski sudbeni dvor, dokumentima koje je u vezi s tim podastro te o vikarovu odgovoru sastavi instrument, što je Vilim odbio tvrdeći kako mu nije dopušteno raditi protiv vlasti grada Trogira. Dujmu nakon toga nije preostalo drugo do zamoliti kanonika Ivana koji je bio u njegovoj pratnji da o svemu što je vidio i čuo izvijesti Splitski kaptol koji je onda po Ivanovu svjedočanstvu 20. ožujka 1390. godine i izdao ispravu. Ova epizoda pred trogirskim sudbenim dvorom sasvim lijepo otkriva kako se javni poslovi prilagođavaju nositeljima vlasti, pa su suci, ne želeći više toga dana rješavati zahtjeve, naprosto napustili općinsku palaču i time odvijanje postupka doveli u pitanje jer knežev zamjenik samostalno nije mogao donositi nikakve odluke.

Obnašanje funkcije suca u 14. stoljeću još nije bilo odvojeno od političkoga utjecaja pa su osobe uključene u politički život grada istodobno radile i kao suci po zadarskim sudovima. Kompletan zadarski sudski sustav počivao je, dakle, na pripadnosti utjecajnoj gradskoj plemićkoj obitelji, a ne na korištenju usluga profesionalnih elita. Zbog toga se tijekom druge polovice 14. stoljeća rijetko susreću zadarski patriciji koji su studirali ili završili pravni studij na nekom talijanskom sveučilištu i u stvarnosti je nemoguće zamisliti situaciju u kojoj bi školovani pravnik dobivao prednost pred patricijem u obavljanju funkcije suca samo zato što ima sveučilišnu titulu (Lonza, 2008, 127). Titule zaslužene završetkom sveučilišnoga studija, osobito onoga pravnoga, nisu donosile prednosti kroz zaposlenje u gradskoj upravi, ali su uvećavale simbolički kapital pojedinca u društvu,

njegov društveni ugled i prestiž u lokalnoj zajednici. Glavni motiv koji je u ovo vrijeme i zadarske mladiće vodio na pravne studije u Italiju stoga nije bilo stjecanje znanja koje bi im omogućilo početak karijera u gradskoj upravi, nego stjecanje i uvećanje društvenoga statusa koje je sveučilišna titula za sobom nosila (Lonza, 2008, 127).

Pritom svakako treba istaknuti da obnašanje funkcije suca na zadarskim sudovima u ovo vrijeme zapravo i nije iziskivalo opsežnije poznavanje općega europskoga prava (*ius commune*) koje se izučavalo na pravnim studijima. Pluralizam srednjovjekovnoga prava (Grossi, 1999, 52–56, 223–235; Grossi, 2010, 1–5, 33–35) nalazio je svoj odraz i u pravnom sustavu zadarske općine koji se temeljio na statutu i širokom sklopu običajnoga prava koje nije našlo svoje mjesto u njemu. Sucima je tako za uspješno vođenje sporova dostajalo praktično poznavanje procesnoga prava koje svoje korijene ima u općem europskom pravu, ali koje se kroz svakodnevno iskustvo i sudsku praksu primjenjivalo rutinski. Uz to, reprodukcija sudskoga sustava uvelike je počivala na školovanim notarima koji su vodili brigu o sudskim zapisnicima. Oni su bili posrednici između kompleksnih sukoba i pojednostavljenih sudskih zapisnika iz kojih je slučajeve bilo moguće lakše pratiti, voditi i konačno riješiti. U tom kontekstu znakovito je da se u nekoliko presuda iz 1334. godine umjesto suca Pavla de Varicassis potpisao sudski notar jer je sudac bio doslovno nepismen (CD, 1912, 124, 142, 143).

Kako su sveučilišne titule uvećavale simbolički kapital i društveni status pojedinca u lokalnoj zajednici, njihovi su ih nositelji u svakoj prigodi rado isticali. Na teorijskoj razini u tom je pogledu značajna studija Rodneyja Barkera koja počiva na postavci da pojedinci kroz isticanje svojih titula, zasluga i postignuća s jedne strane legitimiraju sustav u kojem sudjeluju kao nositelji vlasti, ali s druge strane istodobno laskaju sami sebi stvarajući sliku o autoritetu i ugledu vlastite osobe u društvenoj zajednici (Barker, 2001). S obzirom na to da se zadarski suci u sačuvanim zapisnicima rijetko javljaju kao nositelji sveučilišnih titula, iz ove postavke proizlazi da ih većina zapravo nije ni imala. Tako se u sudskim spisima javljaju samo tri suca sa sveučilišnim titulama premda ih je u gradu bilo još nekoliko koji očito nisu bili aktivni u sudskoj vlasti (Grmek, 1957, 348; Klaić, Petricoli, 1976, 345.). Svakako najpoznatiji bio je Jakov de Raduchis. Obitelj Raduchis vukla je porijeklo od Raduka iz Senja koji je početkom 14. stoljeća u tom gradu obnašao funkciju kneževa zamjenika (Ljubić, 1868, 199; CD, 1910, 115, 314). Radukovi nasljednici također su u Senju obnašali ugledne gradske funkcije pa je njegov sin Jakov u Senju bio sudac (CD, 1915, 482), a unuk Filip egzaminator i sudac (CD, 1913, 585; CD, 1914, 3; CD, 1915, 482). Jakov de Raduchis koji je djelovao kao sudac zadarske CMC bio je sin rečenoga Filipa Jakovljeva de Raduchis i 1367. godine javlja se kao student prava u Padovi (DAZd, SZB, PP, 1, 6, fol. 7v-8r). Jakov je u Padovi svoj studij i završio stekavši titulu doktora rimskoga prava (*legum doctor*). Po završetku pravnoga studija Jakov dolazi u Zadar gdje se oženio Fantinom, kćeri Saladina i unukom Kože de Saladinis, jednoga od najuglednijih Zadrana prve polovice 14. stoljeća. Nakon Fantinine smrti oženio se Palmucijom, kćeri Ivana de Grisogonis (DAZd, CMC, V, 10, fol. 144r), a 1425. godine spominje se i kao nekadašnji muž stanovite Nikolote s kojom je imao kćer Priju (DAZd, CMC, VII, 1/7, fol. 3r). Imao je i sina Filipa koji je 1425. godine, kao i Jakov, bio mrtav (DAZd, CMC, VII, 1/7, fol. 3r). Jakov je bio jedna od najznačajnijih političkih figura u

društvenom životu Zadra druge polovice 14. stoljeća, osobito krajem toga i početkom 15. stoljeća (Ančić, 2009). Kao akter svih važnijih političkih zbivanja u Zadru redovito se javlja i u ljetopisu Pavla de Paulo. U više navrata obavljao je funkciju rektora i zadarskoga poslanika, a kao sudac zadarske CMC javlja se samo u travnju 1389. godine (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 85r-85v).

Češće se u svojstvu suca CMC javlja još jedan doktor rimskoga prava Teobald de Nassis, sin Damjana Bivaldova de Nassis (*Thobaldus de Nassis legum doctor*). Rečenu funkciju Teobald je obnašao 1393. i 1398. godine, a nekoliko se puta spominje i kao rektor (Šišić, 1904, 16). Da je uživao izniman ugled u lokalnoj zajednici pokazuju dva dnevnika upisa Pavla de Paulo. Prema jednom, nekolicina zadarskih plemića pristigla je 18. siječnja 1397. godine u Knin pred kralja Sigismunda. Premda se odreda radi o osobama iz najuglednijih zadarskih patricijskih obitelji, Pavao je samo Teobaldu uz ime dodao oznaku *dominus*, baš zato što je bio doktor prava, dočim je sve ostale označio pojmom *ser* (Šišić, 1904, 23). Sljedeća epizoda veže se uz uplovljavanje austrijskoga vojvode Alberta IV. (1395.-1404.) u zadarsku luku na blagdan sv. Krševana 24. studenoga 1398. godine. Albert je tada bio na hodočašću za Svetu Zemlju, a prije samoga dolaska u Zadar gradska je vlast imenovala povjerenstvo za njegov doček. U tom su povjerenstvu između ostalih bili i neki od najuglednijih zadarskih patricija koje Pavao po različitim osnovama označava pojmom *dominus*: Filip de Georgiis koji je bio kraljevski admiral, Krešo de Zadulinis koji je bio kraljevski vitez i Teobald de Nassis koji je bio doktor rimskoga prava (Šišić, 1904, 26).

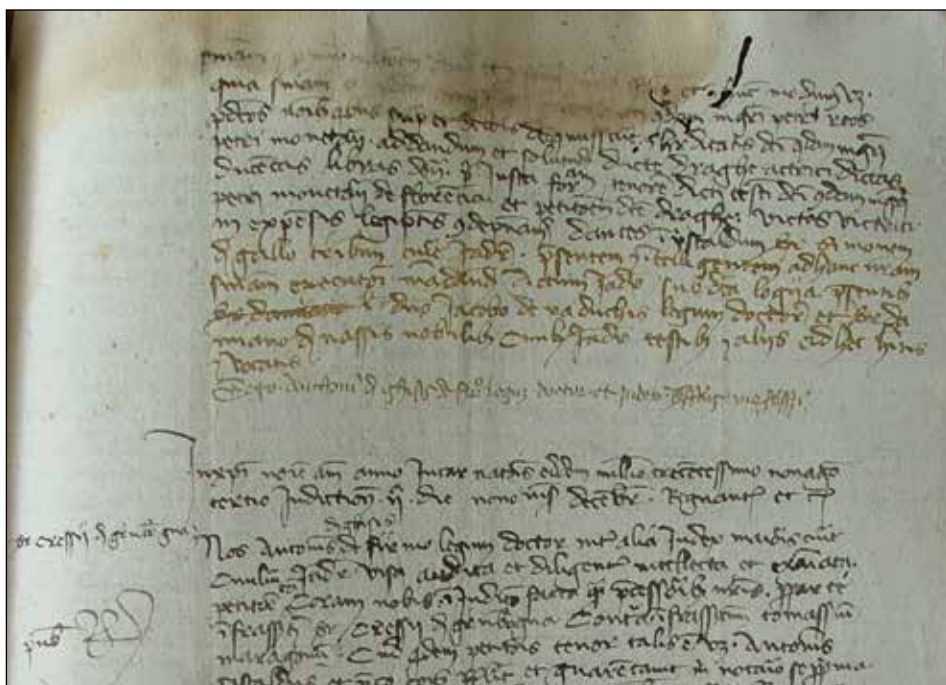
Treći zadarski sudac sa sveučilišnom titulom bio je Juraj de Georgiis, sin kraljevskoga viteza Pavla Franjina de Georgiis, a školovao se na sveučilištu u Padovi (Inchistri, 1929, 84–85). Juraj je također bio aktivan u političkom životu grada. Pavao de Paulo spominje ga 1399. godine kao člana Tajnoga vijeća (Šišić, 1904, 28–29), a u nekoliko je navrata krajem 14. i početkom 15. stoljeća bio zadarski rektor. U sudskoj vlasti javlja se 1388., 1393. i konačno 1398. godine kada ga notar počinje titulirati kao *licenciatu in iure civili* (DAZd, CMC, V, 2, fol. 13r, 13v, 16r, 17r, 18r, 19r). Za razliku od titule doktora prava koja je predstavljala najviši stupanj poznavanja prava i omogućavala njezinu posjedniku da predaje pravo, titula licencijata iz prava bila je nižega stupnja i dodjeljivala se osobama koje su više godina provele u izučavanju prava te koje su polaganjem formalnoga ispita stekle određena znanja i vještine (Le Goff, 1982, 87–95; Verger, 1994, 144–148; Brundage, 2008, 257–262). Tako ova Jurjeva titula pokazuje da je on nekoliko godina proveo na padovanskom sveučilištu izučavajući pravo i da je za to vrijeme stekao određena znanja iz građanskoga prava koja su u konačnici rezultirala dodjelom pripadajuće titule. Po dobivanju ove titule Juraj je nastavio svoje sveučilišno obrazovanje, ali ne zna se kada je studij priveo kraju. Poznato je samo da je u konačnici ipak stekao titulu doktora, ali ne rimskoga nego kanonskoga prava (*decretorum doctor*) (Karbić, 2012, 19).

Drugu kategoriju sudaca CMC čine strani pravnici, a tijekom druge polovice 14. stoljeća zabilježena su četiri takva suca. Redovito se radi o profesionalnim pravnicima koji su se školovali na talijanskim sveučilištima i koji se u Zadru javljaju isključivo na čelu CMC, a ne drugih gradskih sudova. Od četiri stranca koja su obavljala funkciju suca

CMC u drugoj polovici 14. stoljeća tri su bila doktori prava, a jedan je imao licencijat.

Prvi stranac koji je u Zadru samostalno obavljao funkciju suca CMC bio je doktor rimskoga prava Antun iz Marostice (*Anthוניus de Marostica legum doctor*), mjestu u blizini Vicenze na sjeveru Italije. Prvi put se kao sudac CMC javlja 7. siječnja 1361. godine (DAZd, CMC, II, 5, fol. 36r), a zadnji put 20. travnja 1364. godine (DAZd, CMC, III, 1, fol. 41v). Antun je jedini od četvorice stranaca uz čiju se djelatnost na čelu zadarske CMC izravno vezuju i konkretni zahvati u sudski sustav i sudske zapisnike. Njegov dolazak u Zadar odvija se u vrijeme konsolidacije vlasti poslije Zadarskoga mira i opsežnijih promjena u gradskoj upravi pa stoga ne bi trebalo dvojiti oko toga je li njegov dolazak u Zadar unaprijed isplaniran s ciljem da se postave temelji novom sudskom sustavu i poslovanju zadarskih sudova. Antun tako po dolasku u Zadar početkom 1361. godine u velikoj mjeri sudjeluje u oblikovanju novoga sudskega sustava i reorganizaciji poslovanja gradskih sudova koja se zrcali kroz administrativni aparat (notari), ustroj sudskih knjiga i način na koji se pojedine zapise u njih trebalo unositi (Popić, 2011b, 334–347, 349–352).

Sl. 1: Ulomak iz sudske knjige presuda (1393.) s potpisom suca Antuna de Ghisis iz Ferma (DAZD, CMC, V, 10, fol. 227r).

Fig. 1: Fragment from the book of judgments (1393) with the signature of the judge *Anthוניus de Ghisis de Fermo* (DAZD, CMC, V, 10, fol. 227r).

Fig. 1: Frammento dal libro delle sentenze giudiziarie (1393) con la firma del giudice *Anthוניus de Ghisis de Fermo* (DAZD, CMC, V, 10, fol. 227r).

Drugi stranac na čelu zadarske CMC bio je doktor rimskoga prava Pavao de Blanchardis iz Parme (*Paulus de Blanchardis de Parma legum doctor*) koji je kao rečeni sudac djelovao od kolovoza 1365. do travnja 1367. godine (DAZd, CMC, III, 1, fol. 191r; DAZd, CMC, III, 1, fol. 45r, 161r, 162r, 164v). Treći doktor rimskoga prava koji je djelovao u sklopu zadarske CMC bio je Antun de Ghisis iz Ferma (*Anthonius de Ghisis de Fermo legum doctor*), a prema dnevničkom upisu Pavla de Paulo stigao je u Zadar iz Riminija 10. listopada 1393. godine (Šišić, 1904, 18). Već sama činjenica da je Pavao našao za shodno zapisati dolazak jednoga školovanoga i profesionalnoga pravnika u Zadar koji je trebao zasjesti na čelo CMC govori koliko je taj događaj njemu osobno, ali i u svijesti lokalne zajednice bio važan. Na funkciji suca CMC Antun se javlja već 13. listopada 1393. godine (DAZd, CMC, V, 6, fol. 7v, 10v, 12r, 13r, 14v, 15r) i na njoj je ostao do listopada 1394. godine (DAZd, CMC, III, 2, fol. 80r, 86v, 87r).

Četvrti stranac na čelu zadarske CMC bio je Galeazzo de Surdis iz Piacenze (*Galeaz de Surdis de Piacenza*) koji se u izvorima označava kao *licenciatus in iure civili*. Galeazzo se na čelu CMC prvi put spominje 8. ožujka 1371. godine (DAZd, CMC, IV, 6, p. 118), ali ga već u travnju iste godine zamjenjuju tri zadarska patricija (DAZd, CMC, IV, 6, p. 120). Ponovno se kao sudac CMC javlja 10. studenoga 1372. godine (DAZd, CMC, IV, 3, fol. 1v) i otada ju je neprekidno obavljao do 25. kolovoza 1374. godine (DAZd, CMC, IV, 4/2, p. 54). Galeazzo je u Zadar pristigao kao osoba od kraljeva povjerenja zajedno sa svojim bratom Ivanom koji je postavljen za zadarskoga kneza, a koji je u to vrijeme bio i vacki biskup (CD, 1916, 426; Brunelli, 1974, 489). Istodobno s funkcijom suca zadarske CMC Galeazzo je obavljao i funkciju kraljeva suca za prizive na području vladanja Dalmacijom. U bilješkama Ivana Lučića tako je zabilježen kao *iudex appellatio-num in provincia Dalmatie* (CD, 1916, 508) te *iudex appellatio-num in civitatibus, terris et locis Dalmatie pro domino rege* (CD, 1916, 527), dok se u još jednom dokumentu javlja kao *vicarius appellatio-num* (CD, 1916, 520).

EGZAMINATORI

Egzaminatori se u dalmatinskim gradovima počinju javljati tijekom prve polovice 13. stoljeća, a o njihovu porijeklu i ovlastima puno je već napisano (Kostrenčić, 1930, 78–80; Beuc, 1954, 730–733, 753–754; Margetić, 1971). Temeljna Margetićeva studija o egzaminatorima pokazuje da je ta funkcija potekla iz Venecije i da je njihova prvotna zadaća bila ovjeravati zapise o iskazima svjedoka izvan parničnoga postupka (Margetić, 1971, 205–206). Ova njihova dužnost pronašla je svoje mjesto i u Zadarskom statutu, a u praksi se zatječe kroz čitavo 14. stoljeće. Sama odredba regulirala je obveze egzaminatora u situaciji kada postupak pred gradskim sudom nije pokrenut, ali pojedinac svejedno želi napraviti zapis o iskazima svjedoka kako bi pribilježio određene događaje za slučaj da kasnije odluči pokrenuti parnicu (ZS, lib. II, cap. LXXX). Svrha takvoga postupka bila je memorirati dokaze za budućnost, primjerice za slučaj da svjedok umre, a egzaminatorima se povjeravala provedba radi javne vjere. Egzaminatori su tako u prisustvu ili odsustvu protivne strane odlučivali je li zahtjev za sastavljanjem zapisa o iskazima svjedoka osnovan ili nije. U slučaju da jest trebali su naložiti jednom bilježniku sastavljanje zapisa koji

bi potom i sami ovjerali. Time je zapis postajao vjerodostojan kao i u slučaju iznošenja svjedočanstava pred sudom. Ova statutarna odredba zrcali se, primjerice, u slučaju od 19. siječnja 1390. godine kada glasnik Toma izvještava sudskoga notara o tome da je na zahtjev zadarskoga građanina Šimuna pok. Prodana pozvao pred suce egzaminatore (*coram dominis iudicibus examinadoribus*) Krestula Lučića s Ugljana (DAZd, CMC, I, 2, 2, fol. 44r-44v). Šimunov cilj bio je ishoditi odobrenje egzaminatorâ za sastavljanjem zapisa o iskazima svjedoka vezano uz njegov sukob s Krestulom. Predmet svađe bilo je 100 gornjaja zemlje u Lukoranu na otoku Ugljanu koje je posjedovao Krestul, a Šimun je od egzaminatora tražio da u vezi s tim ispituju trojicu njegovih svjedoka. Nekoliko dana nakon poziva, 23. siječnja 1390. godine, obje sukobljene strane i svjedoci pojavili su se pred egzaminatorima Franjom de Matafaris i Šimunom de Begna. Po statutarnoj odredbi Krestul je imao pravo osporiti Šimunov zahtjev za ispitivanjem svjedoka i sastavljanjem zapisa pa je zatražio da egzaminatori ne ispituju svjedoke i ne smatraju njihove iskaze vjerodostojnima jer su i sami imali udjela u spornom zemljišnom posjedu. Svoje tvrdnje Krestul je pritom pokušao potkrijepiti i ugovorom o kupnji spornoga zemljišnoga posjeda. No, egzaminatori su Šimunov zahtjev smatrali osnovanim bez obzira na Krestulov prigovor, a iako zapis tu prestaje po statutarnoj se odredbi očito pristupilo ispitivanju svjedoka i sastavljanju zapisnika koji su egzaminatori u skladu sa svojim ovlastima ovjerali.

Ovlasti egzaminatora postupno su prerasle svoje prvotne okvire jer su im gradske vlasti počele povjeravati sve više poslova, od kojih se kao njihova glavna funkcija iskristaliziralo ovjeravanje svih bilježničkih isprava (Beuc, 1954, 730; Margetić, 1971, 207; Klaić, Petricioli, 1976, 200), slično na neke druge ustanove u Jadranu, npr. bolonjskih memoriala, istarskih vicedomina ili auditora u Kotoru i Budvi (Darovec, 2010). Međutim, Margetić je pritom propustio spomenuti važan skup poslova koji su bili u nadležnosti egzaminatora: njihove sudske ovlasti. Zapisnici CMC redovito bilježe egzaminatore kao zamjene sucima koji su bili u sukobu interesa. Statut je pritom regulirao i način izbora egzaminatora koji je trebao zamijeniti suca pa se on morao obaviti ždrijebom (ZS, lib. I, cap. VI; lib. II, cap. VI). U sudskoj praksi zatječe se puno takvih slučajeva, a jedan je, primjerice, i onaj od 28. svibnja 1385. godine. Oporučni izvršitelji Jelene, pokojnoga Lovre de Zambonino toga su dana pokrenuli parnicu protiv oporučnih izvršitelja trgovca suknom Luke Leonova iz Zadra. Po upisu tužbe u sudsku knjigu notar je na margini unio i bilješku o tome kako su egzaminatori Marin de Matafaris i Ivan de Calcina izabrani ždrijebom da zamijene suca Marina de Ginano koji je bio punomoćnik jedne procesne stranke i suca Petra Ljubavca koji je bio oporučni izvršitelj Luke Leonova (DAZd, CMC, II, 7, fol. 39r). Jedan egzaminator ždrijebom je zamjenjivao jednoga suca i to samo u konkretnoj parnici, pa je za svaku novu parnicu po potrebi trebalo ponovno provesti izbor. Primjer pokazuje da su iz postupka mogla biti izuzeta i dva suca ako su obojica bila u sukobu interesa, dočim jedna statutarna odredba otkriva i mogućnost izuzeća kompletnoga sudskoga vijeća po potrebi (ZS, lib. II, cap. VI). Egzaminatori su u istim situacijama i kroz isti izbor ždrijebom zamjenjivali i zadarske rektore u sukobu interesa (DAZd, CMC, III, 1, fol. 12v).

Osim kao zamjene sucima u sukobu interesa egzaminatori su sudili i samostalno pri čemu ih notari ponekad označavaju kao Sudbeni dvor egzaminatora (*Curia examinatum*). Presudâ koje donose egzaminatori nema puno, ali već se iz malobrojno saču-

vanih naslućuje nadležnost egzaminatora u sudskim sporovima. Naime, iz tih presuda proizlazi da su egzaminatori bili ovlašteni rješavati sporove u vezi s razgraničenjem nekretnina te sporove u vezi s nepropisnom gradnjom, primjerice u slučaju da se zidovi, stubišta i balkoni izgrade nad tuđom nekretninom ili na način da zaklanjaju javnu ili privatnu površinu (DAZd, CMC, II, 5, fol. 40r, 48r, 49r; DAZd, CMC, III, 1, fol. 182r–182v). Prva takva sačuvana presuda potječe iz ožujka 1283. godine, a bila je rezultat parnice kojom je Dominik Zlogodina tužio Disinu Striću zbog toga što je svojom gradnjom u predjelu Babe u Zadru prešao na posjed Dominikova dvorišta. Disina se u parnici branio tvrdnjom kako je kuću i dvorište u kojem je započeo neku gradnju kupio od Marina Stumula koji je na sudu to i potvrdio, no suci egzaminatori presudili su u Dominikovu korist zabranjujući Disini graditi na predjelu spornoga dvorišta (CD, 1908, 424–425). Prije ovoga sačuvana je jedino presuda iz 1232. godine donesena u parnici o nekom međašnom zidu (CD, 1905, 366–367). Međutim, tu parnicu nisu rješavali egzaminatori nego knez i njegovi suci, što znači da su egzaminatori stekli ovlasti u ovim parnicama između 1232. i 1283. godine.

Dužnosti egzaminatora također su bile regulirane kapitulatom (*Capitulare dominorum iudicum examinatorum*) koji nije sačuvan, a vjerojatno potječe još iz 13. stoljeća (Popić 2012, 48, 72). Tijekom druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća u Zadru istodobno djeluju tri egzaminatora koja su se birala na razdoblje od šest mjeseci (ZS, R 116; Grbavac, 2006, 52–54). Službu egzaminatora redovito su obnašali zadarski patriciji, a priroda njihova posla tražila je da budu pismeni.

TRIBUNI

Hrvatska historiografija dosta je pažnje posvetila i funkciji tribuna u dalmatinskim gradovima (Klaić, 1968; Margetić, 1975; Nikolić, 2003, 125–126, 173–177; Nikolić, 2005, 3; Lonza, 2013, 1208–1209). Tijekom ranoga srednjega vijeka tribuni su prvenstveno u gradovima pod bizantskom vlašću bili vojni zapovjednici, konkretno u Zadru vojni zapovjednici pojedinih gradskih četvrti (Margetić, 1975, 37). No, krajem 11. stoljeća tribun se u jednom zadarskom sporu javlja kao osoba koja prisustvuje sudskom ročištu (Margetić, 1975, 40–42, 51). Premda je u to vrijeme funkcija tribuna još uvijek političke naravi, po Margetiću je ovo bila prvobitna uloga tribuna u okviru njihovih sudskih poslova jer sam postupak tada nije vođen u pisanoj formi (Margetić, 1975, 38). Počevši od 13. stoljeća tribuni se u Zadru počinju javljati i kao osobe zadužene za izvršavanje presuda iako taj posao tada nisu obavljali sami, nego zajedno s pristavima (Margetić, 1975, 40). Tijekom vremena uloga tribuna kao osobe koja izvršava presude postala je njegova glavna zadaća, pa se u 14. stoljeću u tom poslu više ne susreće nitko osim tribuna. No, Margetić je tvrdio kako su tribuni u vrijeme kada se sudski postupak počinje voditi u pisanoj formi postupno izgubili svoju prvotnu obvezu da prisustvuju proglašenju presuda (Margetić, 1975, 39), ali sudski zapisnici ga ponešto demantiraju. Tako je u drugoj polovici 14. stoljeća još uvijek aktualna obveza tribuna da prisustvuju proglašenju presuda pri čemu notari u knjigu presuda zapisuju ime tribuna kojem sud povjerava izvršenje presude (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 63r, 64v, 72r; DAZd, CMC, V, 4, fol. 37r; DAZd, CMC, V, 10, fol. 114r, 117r).

Tribuni su često prisustvovali i zasjedanjima rektora, a sudski notari koji im nisu nazočili najčešće su rektorske presude i naloge unosili u sudske knjige po tribunovu izvještaju (DAZd, CMC, III, 1, fol. 175r).

Nadležnost tribuna samo je sporadično propisana Zadarskim statutom (ZS, lib. II, cap. LV, LXXVI, XCVIII, CXXVII, CXXVIII, CXXX; R 130), i to zato što je i njihovo djelovanje bilo regulirano kapitulatom (Brunelli, 1906, 11–12; Popić, 2012, 47–48). Kapitulat nije sačuvan, ali djelokrug njihovih poslova u drugoj polovici 14. stoljeća lako se prati kroz sudske zapisnike. Njihova glavna zadaća, zabilježena u velikom broju sudskih spisa, bila je izvršavati presude, tj. provoditi postupak ovrhe na temelju presuda gradskih sudova. Primjerice, 1. srpnja 1382. godine tribun Grgur de Botono izvještava sudskoga notara kako je po nalogu rektora izvršio presudu sudaca CMC od 25. lipnja 1382. godine koja je proistekla iz spora između Krševana de Varicassis i Franje de Civalelis u vezi s dugom od 60 zlatnih dukata (DAZd, CMC, II, 3, fol. 12r-12v).

Uz izvršavanje presuda tribuni su provodili naloge i zapovijedi sudaca CMC pri čemu se redovito javljaju dva slučaja. U slučaju tuženikove ogluhe na sudski poziv tribuni su o tome izvještavali gradskoga glasnika. Glasnik je potom trebao razglasiti kako se tužitelju zbog tuženikove ogluhe dodjeljuje založno pravo nad nekom tuženikovom imovinom koja će po isteku ogluhe poslužiti kao sredstvo naplate tražbine. Primjerice, 4. veljače 1392. godine glasnik Pavao izvijestio je sudskoga notara kako je po nalogu tribuna Franje de Gusco dodijelio Ivanu zvanom Skarsije iz Zadra založno pravo na dva gonjaja vinograda na otoku Ugljanu koji su bili vlasništvo drvodjelca Andrije zvanoga Brusač, i to zato što se Andrija nije odazvao sudskom pozivu u parnici koju je protiv njega pokrenuo Ivan (DAZd, CMC, V, 8, fol. 16r). Drugi čest slučaj u kojem se javljaju tribuni vezan je uz provedbu očevida nad nekretninama koje su bile predmet spora. Primjerice, 16. studenoga 1384. godine tribun Grgur de Botono izvijestio je notara o provedbi očevida nad vinogradom koji je bio predmet spora između postolara Ivana Sasinića i Radića, kmeta Grgura de Saladinis (DAZd, CMC, II, 7, fol. 26v). Obvezu da nadziru očevid tribuni su mogli prenijeti na gradske glasnike koji su potom o svemu trebali izvijestiti sudskoga notara.

Služba tribuna također je bila rezervirana za zadarsku političku elitu, zasigurno temeljem tradicije i uloge koju su tribuni imali u ranom srednjem vijeku. Po jednoj novoj statutarnoj uredbi i zapisnicima Velikoga vijeća iz 15. stoljeća u Zadru su se svaka tri mjeseca birala dva tribuna (ZS, R 129; ZkZd, LCCI; Brunelli, 1882, 45). Isto je bilo i tijekom druge polovice 14. stoljeća pa se u sudskim zapisnicima ne nalaze primjeri istodobnoga djelovanja više od dvojice tribuna. No, čini se da nije postojala stalna praksa istodobnoga izbora dvojice tribuna svaka tri mjeseca. U slučaju da jednom tribunu istekne mandat ili da ga novi tribun treba zamijeniti zato što nije bio u mogućnosti obavljati povjerenu mu službu, na njegovo se mjesto birao novi tribun, ali ne do isteka mandata zamijenjenoga tribuna, nego na puna tri mjeseca. Moglo bi se pretpostaviti da je takva praksa bila uobičajena, osobito kada se uzme u obzir da se funkcija tribuna često povjeravala mlađim članovima elite koji su tek ulazili u politički život grada. Kroz takvu praksu funkciju je uvijek obavljao jedan tribun koji je već uhodan u službu i koji dobro zna posao, pri čemu je onaj drugi dobivao priliku da nauči posao i uhvati korak.

GRADSKI GLASNICI

Gradski glasnici u Zadru su se označavali nekolicinom latinskih pojmova. U sudskim zapisnicima glasnik se gotovo isključivo označavao kao *preco* (praeco), dočim se u Zadarskom statutu javljaju i pojmovi *plazarius* (ZS, lib. I, cap. XXVII; lib. II, cap. XIV) i *rivarius* (ZS, lib. I, cap. XXI-XXVI). Kako je obrazac po kojem se pojmovi javljaju nasumičan, a ponekad se svi koriste za osobe koje obavljaju iste poslove, čini se da su bili sinonimi. Osoba koja je bila na čelu glasnika nazivala se *gastald* glasnika (*gastaldio preconum*).

Glasnici su obavljali različite poslove u okviru opće gradske uprave pri čemu se svi mogu svesti pod isti nazivnik – diseminacija informacija i obavijesti. Glasnici su bili zaduženi za pravovremeno i točno obavješćavanje stanovništva, upućivanje svakoga poziva kolektivu (primjerice članovima Velikoga vijeća za sjednicu) i pojedincima te za izvršavanje svakoga proglašenja na teritoriju čitave zadarske općine po nalogu institucija vlasti.

Za zadarsku CMC glasnici su općenito obavljali više poslova. Radi se uglavnom o poslovima oglašavanja bez čije provedbe ne bi mogao nastati određeni pravni učinak. Tako su tuženicima uručivali sudske pozive, a u slučaju njihove ogluhe proglašavali stjecanje tužiteljeva založnoga prava na nekoj tuženikovoj imovini. U vezi s tim glasnici su obavješćavali tužitelje i o ukidanju toga založnoga prava kada bi se tuženici odlučili upustiti u spor. Glasnici su razglašavali i zahtjeve za bezoporučnim nasljeđivanjem pokojnikove ostavine, kao i zahtjeve za održavanjem javnih dražbi te sve eventualne prigovore upućene na te zahtjeve. Na kraju, dužnost im je bila upućivati dužnicima vjerovnikove ponude za otkup ovršenih stvari te općenito ponude za otkup zaloga, a bili su ovlaštene i nadzirati očevid kada tribuni to ne bi mogli. O obavljenim poslovima glasnici su bili dužni izvijestiti sudske notare koji su potom njihove izvještaje unosili u odgovarajuće sudske knjige.

Zbog prirode posla glasnicima je svojevrsan ured bio grad. Oglašavanje se obavljalo na javnim mjestima gdje se okupljao veći broj ljudi. Primjerice, prodaja nekretnina na javnim dražbama oglašavala se mjesec dana pred lođom na glavnom gradskom trgu te nedjeljama ujutro pred crkvama sv. Franje, sv. Dominika, sv. Nikole, sv. Stošije, sv. Krševana i sv. Petra na Trgu (ZS, lib. III, cap. XXXII). Iste ili slične lokacije koristile su se i za druge potrebe. Nasuprot tome, kada su glasnici o nečemu trebali obavijestiti pojedinca, a ne zajednicu, primjerice uručiti sudski poziv nekome koga u gradu nisu mogli pronaći, proglas su osim na gradskom trgu trebali izvršiti i pred kućom u kojoj je stanovala na sud pozvana osoba ili njegova obitelj.

Je li u sklopu glasničke službe postojala kakva podjela poslova teško je utvrditi. Statut o tome ne govori ništa, ali jedan primjer mogao bi ukazivati upravo na takvo nešto. Naime, 30. kolovoza 1386. godine donesena je presuda u postupku oko ostavine pravnik (giurista) Kolana koji je umro bez oporuke. Kolan je bio djed Bogdola Vidova de Rubeo koji je podnio nasljedni zahtjev. Kada je o proglašenju njegova zahtjeva trebalo napraviti zapis u sudskoj knjizi sukcesija, glasnik Antun notara je izvijestio, a notar potom i zapisao da je Antun osobno izvršio proglas jer *gastalda* u tom trenutku jednostavno nije bilo u službi (DAZd, CMC, VI, 5, fol. 64v). Iz toga bi se moglo zaključiti da su oglašavanje nasljednih zahtjeva provodili *gastaldi* zadarskih glasnika, što dodatno potvrđuje i nekoliko sačuvanih zahtjeva ove vrste (DAZd, CMC, III, 1, fol. 2r-22r).

Glasničku službu obavljali su niži slojevi gradskoga pučanstva kojima se najčešće navodi samo ime. Za razliku od funkcije suca ili egzaminatora služba glasnika nije bila staleški uvjetovana ni propisana na određeni rok. Jedna te ista osoba mogla je raditi kao glasnik sve dok je htjela ili barem dok je posao obavljala odgovorno. Tako se, primjerice, Antun kao gastald zadarskih glasnika spominje neprekidno između 1382. i 1395. godine (DAZd, CMC, II, 3, fol. 8r; DAZd, CMC, V, 10, fol. 245v), glasnik Pavao Šepavac od 1384. do 1404. godine (DAZd, CMC, II, 7, fol. 23r; DAZd, CMC, III, 2, fol. 59r), a glasnik Toma čak od 1367. do 1405. godine (DAZd, CMC, IV, 11, p. 196; DAZd, CMC, VII, 2, fol. 103v). Glasnici su za svoju službu od općine primali plaću, a po jednoj novoj statutarnoj uredbi čini se da su dobivali i kuću u kojoj su za službe mogli stanovati bez plaćanja najamnine (ZS, R 32). Osim plaće glasnici su uzimali i naknadu za svaki izvršeni proglas ili nalog, a njezina visina ovisila je o tome što rade i obavljaju li posao u gradu, kopnenom dijelu kotara ili na otocima (ZS, lib. I, cap. XXII-XXVII). Ulaskom u službu glasnici nisu morali ostaviti svoje druge poslove pa se osim kao glasnici istodobno javljaju i kao obrtnici, ostvarujući tako dodatne prihode. U drugoj polovici 14. stoljeća javlja se tako glasnik Šimun koji je bio i krojač (DAZd, CMC, III, 1, fol. 165r, 167r; DAZd, SZB, PP, 1, 4, fol. 13v-14r) te glasnik Juraj koji je bio postolar (DAZd, CMC, V, 10, fol. 6r).

Koliko je gradskih glasnika istodobno bilo u službi nije moguće precizno utvrditi. Jedna nova statutarna odredba govori kako je knez birao gastalda i četiri glasnika koji su za svoj posao dobivali plaću, ali isto tako navodi da je glasnika po potrebi moglo biti i više (ZS, R 32). Tako se čini da broj glasnika nije uvijek bio isti i da se njihov broj mijenjao ovisno o obimu posla koji je trebalo obaviti. Primjerice, 1361. godine u zapisnicima se javlja čak sedam glasnika, 1362. godine pet, a 1367. godine opet sedam.

OFFICIALS OF THE ZADAR'S HIGH COURT FOR CIVIL ACTIONS FROM THE SECOND HALF OF THE FOURTEENTH CENTURY

Tomislav POPIĆ

Department of History, Centre for Croatian Studies, University of Zagreb
HR-10 000 Zagreb, Znanstveno-učilišni kampus Borongaj, Borongajska 83d, Croatia
e-mail: tpopic@hrstud.hr

SUMMARY

Surviving records of Zadar's High court for civil actions (Curia maior civilium) from the second half of the fourteenth century provide insight into various aspects of judicial activities and its officials. This paper illustrates the structure of that court in the second half of the fourteenth century and the scope of work of its officials as mediators in resolving disputes. Surviving records of this court show that two groups of court officials can be distinguished.

Judges of the High court for civil actions were exclusively elected as officers of this court. The court had three judges rotating every six months. During the second half of the fourteenth century judges of this court were members of Zadar's patriciate who most often did not have any formal legal education. However, during this period there were four foreigners, educated on Italian universities, who acted as judges of Zadar's High court for civil actions for a certain period of time. They were Anthonius de Marostica legum doctor, Paulus de Blanchardis de Parma legum doctor, Galeaç de Surdis de Placentia licenciatus in iure civili and Anthonius de Ghisis de Fermo legum doctor.

Other officials – examiners, tribunes and heralds – were acting under the general composition of the local government system administering their duties within all town courts at the same time. Examiners had various responsibilities and those related to the High court for civil actions included substitution of ordinary judges due to the conflict of interest, managing disputes over boundaries between various real estates and disputes over improper construction work. Tribunes were responsible for the execution of sentences brought by various town courts. Both examiners and tribunes were elected from the members of Zadar's patriciate. Activity of town's heralds consisted in announcing various notices and orders of the court without which the implementation of certain legal actions could not be carried out or could not produce legal effect. Heralds were chosen from the lower strata of urban population.

Key words: Curia maior civilium, Zadar, middle ages, judge, examiner, tribune, herald

IZVORI I LITERATURA

- CD (1905)** – Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije) (CD). Vol. III., Smičiklas, T. (prir.). Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1908)** – CD, Vol. VI. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1910)** – CD, Vol. VIII. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1912)** – CD, Vol. X. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1913)** – CD, Vol. XI. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1914)** – CD, Vol. XII. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1915)** – CD, Vol. XIII. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD (1916)** – CD, Vol. XIV. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- DAZd, CMC** – Državni arhiv u Zadru (DAZd), fond Curia maior ciuilium (CMC).
- DAZd, SZB, PP** – DAZd, fond Spisi zadarskih bilježnika (SZB), Petar Perenčanus, 1365.-1392. (PP).
- Karbić, D. et al. (2012)**: Registri Zadarskoga i Splitskoga kaptola (Registra Mediaevalia Capitulum Iadre et Spalati). Zagreb, Fontes: Izvori za hrvatsku povijest, 18.
- KAS, 64** – Kaptolski arhiv Split (KAS), sv. 64.
- Ljubić, Š. (1868)**: Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke republike: knjiga 1 od godine 960 do 1335. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Šišić, F. (1904)**: Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga. Vjestnik kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva, VI., 1–59.
- ZkZd, LCCI** – Znanstvena knjižnica Zadar (ZkZd), Libri consiliorum comunitatis Iadrae (LCCI), Liber I (1442.-1480.).
- ZS** – Statuta Iadertina – Zadarski statut, Kolanović, J., Križman, M. (prir.). Zadar, Zagreb, Ogranak Matice Hrvatske u Zadru, Hrvatski državni arhiv, 1997.
- Ančić, M. (2009)**: Od tradicije “sedam pobuna” do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojni putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća. Povijesni prilozi, 37., 43–96.
- Barker, R. (2001)**: Legitimizing Identities. The Self-Presentations of Rulers and Subjects. Cambridge, Cambridge University Press.
- Beuc, I. (1954)**: Statut zadarske komune iz 1305. godine. Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, 2., 491–781.
- Brundage, J. A. (2008)**: The Medieval Origins of the Legal Profession. Canonists, Civilians and Courts. Chicago, London, The University of Chicago Press.
- Brunelli, V. (1882)**: I Libri Consiliorum della Città di Zara. Bullettino di archeologia e storia Dalmata, 5. (Split), 44–46, 59–61, 91–94.
- Brunelli, V. (1906)**: Gli “Statuta Jadertina”. Programma dell’I. R. Ginnasio superiore di Zara, XLIX. (Zadar), 3–35.
- Brunelli, V. (1974)**: Storia della città di Zara dai tempi più remoti sino al 1409 compilata sulle fonti e integrata da tre capitoli sugli usi e costumi. Trieste, LINT.

- Darovec, D. (2010):** Ruolo dei vicedomini istriani nella redazione degli atti notarili in rapporto ad uffici affini dell'area adriatica. *Acta Histriae*, 18, 4, 789–822.
- Grbavac, B. (2006):** Zadarski notari u 13. i 14. stoljeću. *Magistarski rad*. Zagreb, Filozofski fakultet.
- Grmek, M. D. (1957):** Hrvati i Sveučilište u Padovi. *Ljetopis JAZU*, 62., 334–374.
- Grossi, P. (1999):** L'ordine giuridico medievale. Roma, Bari, Laterza.
- Grossi, P. (2010):** *A History of European Law*. Oxford, Wiley-Blackwell.
- Inchiostri, U. (1929):** Di Nicolò Matafari e del suo "Thesaurus pontificum" in relazione con la cultura giuridica in Zara nel secolo XIV. *Archivio storico per la Dalmazia*, 4, 7. (Roma), 63–85.
- Klaić, N. (1968):** Tribuni i consules zadarskih isprava X. i XI. stoljeća. *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, 11., 67–92.
- Klaić, N., Petricioli, I. (1976):** Zadar u srednjem vijeku do 1409. Zadar, Filozofski fakultet.
- Kostrenčić, M. (1930):** *Fides publica (Javna vera) u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV veka*. Beograd, Srpska kraljevska akademija.
- Le Goff, J. (1982):** *Intelektualci u srednjem vijeku*. Zagreb, Grafički zavod Hrvatske.
- Lonza, N. (2008):** Dubrovački patriciji pred izazovom prava (druga polovica 14. i 15. stoljeće). *Acta Histriae*, 16, 1-2., 117–136.
- Lonza, N. (2013):** Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63, 5-6., 1203–1232.
- Margetić, L. (1971):** Funkcija i porijeklo službe egzaminatora u srednjovjekovnim komunama Hrvatskog primorja i Dalmacije. *Starine*, 55., 191–210.
- Margetić, L. (1975):** Tribuni u srednjovjekovnim dalmatinskim gradskim općinama. *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, 16., 25–53.
- Nikolić, Z. (2003):** Rođaci i bližnji: Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku. Zagreb, Matica hrvatska.
- Nikolić, Z. (2005):** Madijevci: primjer obitelji dalmatinske gradske elite u desetom i jedanaestom stoljeću. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, 23., 1–24.
- Popić, T. (2011a):** Zadarski sud Curia maior ciuilium i njegovo djelovanje. *Doktorska disertacija*. Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Popić, T. (2011b):** Izvorne cjeline srednjovjekovnih zadarskih sudskih zapisnika u arhivskom fondu Curia maior ciuilium. *Historijski zbornik*, LXIV, 2., 321–376.
- Popić, T. (2011c):** Zadarska Curia consulum et maris i njezini zapisnici iz druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća. *Povijesni prilozi*, 41., 143–171.
- Popić, T. (2012):** Srednjovjekovni zadarski kapitulari. *Povijesni prilozi*, 42., 43–80.
- Verger, J. (1994):** *Teachers*. U: Ridder-Symoens, H. (prir.): *A History of the University in Europe*, vol. 1, *Universities in the Middle Ages*. Cambridge, Cambridge University Press, 144–170.